

1 JULI 1943.

JAARGANG XLVIII, AFL. 3.

DE LEVENDE NATUUR.

NADruk VERBODEN.

Opgericht door E. HEIMANS, J. JASPERS Jr. en JAC. P. THIJSSE.

HOOFDREDACTEUR: Dr. JAC. P. THIJSSE, Bloemendaal.

Adres Redactie & Administratie: W. VERSLUYS' UITGEVERS MIJ. N.V.,
2e Oosterparkstraat 221/223, Amsterdam (O.).

Postchèque en Giro 15205. Gem. Girokantoor, Amsterdam V. 6482.

Uitgave van W. VERSLUYS' UITGEVERS MIJ. N.V., Amsterdam (O.).

Prijs per jaar f 6,80* bij vooruitbetaling.

* Prijsverhooging toegestaan door Depart. van Handel, Nijverheid en Scheepvaart, onder No. 17796, N.P., dato 23 April 1941)

VOOR ZUID-LIMBURG.

Het is nu al bijna een halve eeuw geleden dat Heimans en ik een wandeling maakten van Maastricht over Gronsveld naar Gulpen. We gingen eerst langs den Sint Pietersberg en snuffelden een uurtje of zoo op de Oosthelling. De Pietersberg was toen nog de Pietersberg en we hadden natuurlijk geen flauw vermoeden van wat daar over dertig jaar zou gebeuren.

Wij wilden nieuwe wegen bewandelen — voor ons althans nieuw — en trokken even boven de Roode Haan met een rank bootje over de Maas, en daar midden in de rivier hadden we noordwaarts kijkend een treffende aanblik op het Maasdal: de steile Pietersberg vlakbij links, en naar rechts een bredere dalvloer met in de verte, maar toch nabij genoeg om te beseffen, dat ze er bij behooren, de bergen, die den westrand vormen van het plateau van Margraten met als duidelijkste figuren de Riesenberg, de Trichterberg en het Savelsbosch. De hap tusschen Riesenberg en Pietersberg wordt wel genoemd: de doorbraak van de Maas. Eeuwen en eeuwen geleden was hier heelemaal geen Maas. Die heeft eerst wat rondgezworven door heel Zuid-Limburg hoog over het krijtplateau en wat daar nog boven lag, zich hier of daar in kronkels invretend, om eindelijk zich kronkelend den weg uit te diepen die hij thans bewandelt, 's zomers in een vrij smal bed, in zware regentijden zich uitbreidend honderden meters ver.

Door dat overstromingsgebied stapten we nu af op Gronsveld aan. Bij de spoorlijn kwam je pas op hooger grond en dan ging het door het aardige dorp met zijn tuinen en boomgaarden al verder naar het „gebergte” met zijn bebosschte steile hellingen. Daar lag naar links een aanlokkelijk „droogdal”, dat zich verder op vernauwde tot een kloof tusschen de steile Riesenberg en de hier nog steiler Trichterberg.

Het pad in dat dal heet de Dorre weg, maar die dorheid valt erg mee. Bovendien heb je maar een paar stappen rechts of links te doen, om te belanden in de prachtige dichte eikenbosschen met hun overvloedig struikgewas en rijke grondflora. Daar hebben we dan ook uren gedooled in het bosch van den Riesenberg, dat op het Zuiden en Oosten ligt en daardoor het meeste voordeel heeft van licht en luwheid. Heerlijk was het om daar weer een heel andere plantengroei te aanschouwen dan we gewend waren van de duinen en van de Veluwe. We zagen van allerlei en ik herinner mij nog heel goed, hoe we hoop hadden op alles en nog wat en in een eindeloos struweel van hazelaren ons gek zochten naar Schubwortel, doch zonder resultaat. Maar we haalden onze schade in, door later op den dag, zelfs vrij laat in den avond in het Osebosch de Groote Hazelmuis oftewel Eikelmuis te „ontdekken”, die in onze boeken nog niet was vermeld.

Hoe lang lijkt dit nu geleden. Hoe rustig was het toen in Zuid-Limburg. Er waren ergens in de buurt van Kerkrade zoo iets als steenkolenmijnen. Hier en daar werd in het kalkgebergte bouwsteen uitgezaagd en er waren ook kalkbranderijen en grind-

groeven. Landbouw, veeteelt, ooftteelt gingen hun gewone gangetje, ook al een niet te intensief en niet hevig zorgvuldig bedreven boschbouw, en watermolens klepperden lustig op vele plaatsen in de heldere beken. Dat was allemaal heel genoeglijk en verhoogde het genot voor den wandelaar. Het vreemdelingenverkeer nam gestadig toe en eveneens vermeerderde de belangstelling van Limburgers en andere Nederlanders in den plantengroei, de dierenwereld en de geologie van dit gezegende deel van de wereld, waar alles zich kon richten op een idyllisch bestaan.

In 1911 werd het Limburgsch Natuurhistorisch Genootschap gesticht, voornamelijk door het initiatief van kapelaan Jos Cremers, die van dien tijd af tot kort geleden Voorzitter is geweest. Deze kapelaan werd mettertijd Rektor en vierde onlangs in

Fotorana.

Fig. 1. De Dorre Weg.

stilte, zooals het in dezen tijd past, zijn zeventigsten verjaardag en het is met gevoelens van groote bewondering en dankbaarheid, dat wij hem hier op deze plaats huldigen om alles wat hij heeft tot stand gebracht, vooral met de stichting van het Maas-trichtsch Museum en het redigeeren van het prachtige Natuurhistorisch Maandblad. En hierbij sluiten wij aan, onze eerbiedige bewondering voor een anderen Limburger, die ondanks zijn hoogen leeftijd in dat zelfde Maandblad en in de Jaarboeken van het Genootschap ons laat genieten van zijn ongeëvenaarde kennis van de Limburgsche flora, den heer A. de Wever te Nuth.

Dit moest mij even van het hart, nu wij het kritieke tijdperk naderen van de groote veranderingen in het landschap van Zuid-Limburg. Dat begint met den wereldoorlog van 1914—1918 en duurt nog voort. Het gaat om de productiviteit van den bodem. Vijftig jaar geleden had niemand kunnen droomen, dat Nederland eens een van de grootste en beste steenkolenmijnen ter wereld zou bezitten, die vinden wij bij Lutte-

rade, de beroemde Maurits. De helft van Zuid-Limburg is thans in beslag genomen door de steenkolenindustrie en incidenteel ook door de bruinkooldelving. De huiselijke kalkbranderijtjes en steengroeven van voorheen culminerden thans in de verwerking van den Sint Pietersberg. De aardige watermolens op de Geul zouden plaats kunnen maken voor een afgedamde vallei met een stuwmeer voor het opwekken van arbeidsvermogen. De landbouw verandert bosschen in akkers, de bemesting verdrijft mooie wilde weideplanten. Veel daarvan is nuttig en noodig, bewonderenswaardig en welkom. Maar men vraagt zich af, of het soms ook anders kan en of de gelegenheid voor „hoogere ontspanning” die Limburg biedt, behouden kan blijven.

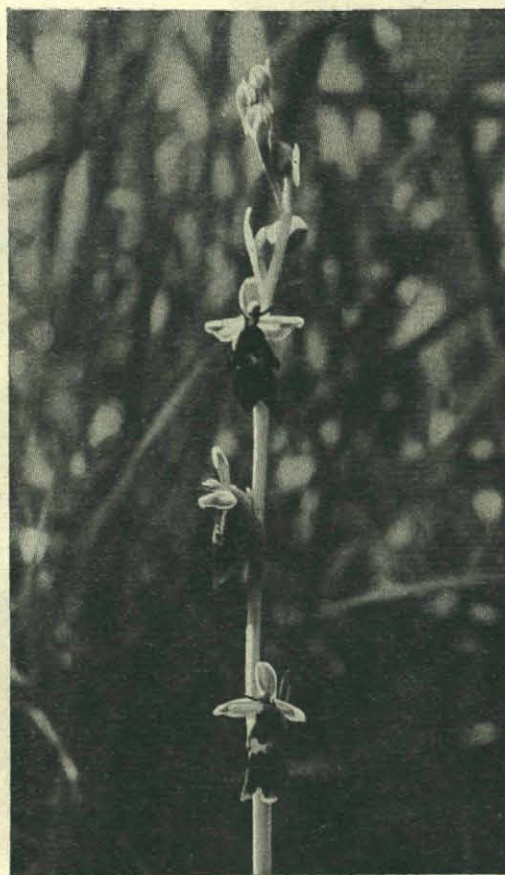
De plannen voor het maken van een stuwbekken in de Geulvallei brachten groote spanningen te weeg en die leidden tot de oprichting van de Contactcommissie voor Natuur- en Landschapsbescherming. Het sprak wel vanzelf, dat dit geschiedde onder leiding van de Nederlandsche Botanische Vereeniging. Deze commissie, thans onder presidium van Mr. P. G. van Tienhoven werkt natuurlijk voor heel Nederland. Bij haar zijn aangesloten meer dan vijftig vereenigingen op het gebied van wetenschap, kunst, natuurbescherming en toerisme, o.a. ook de Stichting het Limburgsch Landschap, dat van al dergelijke organisaties hier wel in het grootste perikel verkeert.

Reeds bij het geval met den St. Pietersberg was gebleken, dat in deze zaken van zoo ingrijpenden aard en van zoo hoog belang Regeeringsbemoeiing onvermijdelijk is en er zijn dan ook eenige regeeringsmaatregelen genomen, die opluchting hebben gebracht. Onlangs is ook ingesteld de Dienst van het Nationale Plan, die ervoor te waken heeft, dat in bepaalde met name genoemde terreinen geen werken, die het landschap zouden aantasten mogen worden verricht dan met goedkeuring der regeering. De lijst van de terreinen is gepubliceerd in de Staatscourant en berust op de gegevens verstrekt door het Staatsboschbeheer en door de Contactcommissie voor natuur- en landschapsbescherming.

De Staatscourant van 28 Juli '42 geeft nog niet de volledige lijst en juist Zuid-Limburg ontbreekt nog. Intusschen er wordt aan gewerkt. De lijst van de Contactcommissie is wel compleet en bevat een flink aantal mooie nummers.

Intusschen komen indirect de steenkolenmijnen hier te hulp n.l. de Afdeeling Geologisch Bureau voor het Mijngedebiet te Heerlen van de Geologische Stichting.

In het Jaarverslag over 1941 van dit Bureau geeft Prof. Dr. Jongmans een „Verslag over Geologisch belangrijke terreinen in Zuid-Limburg”. Nu weet tegenwoordig iedereen wel, dat de geologische toestand van een landschap beslissend is voor de flora en fauna en het lijkt mij daarom wel raadzaam, dat de Dienst van het Nationale

Fotorana.

Fig. 2. *Vliegenorchis*.

Plan alvast begint met de lijst van Prof. Jongmans over te nemen. Het zijn een veertigtal terreinen, groot en klein, en ik voor mij zou er best mee tevreden zijn en u waarschijnlijk ook wel, wanneer ik alvast een half dozijntje noem: Brunssumsche heide, Ravensbosch, Schaesberg-Goudsberg, Bemeler berg, Strucht-Keulenberg, Ubaghsberg; Riesenberg-Savelsbosch-Ryckholt.

Professor Jongmans is geen sentimentalist. Het begrip „ongerept” neemt hij heel nuchter en hij overvraagt niet. Eigenlijk is het 't best, dat ik een voorbeeld geef door over te schrijven, wat hij in 't midden brengt over het landschap Riesenberg-Savelsbosch-Ryckholt:

Fig. 3. *Vogelnestorchis*.

„Jonge Nagelfluh (Cadier), dalwand van het Maasdal, droogdalen, krijt van Riesenberg en Savelsbosch met fossielen; praehistorische vindplaatsen van St. Geertruid; wanden van Gulpensch krijt.

„Dit groote complex is een deel van het ongerepte doorbraakdal van de Maas met haar zijddalen en is in dit opzicht veel belangrijker dan de Pietersberg. De thans hierin aanwezige kunstmatige ontsluitingen werken nog niet storend op dit landschap. Er dient voor gezorgd te worden, dat dit karakter ook in de toekomst gehandhaafd blijft.

„Dit terrein is ook archaeologisch interessant. Hier vindt men de sporen van zeer oude bewoners van ons land in het Neolithicum, misschien zelfs van het Palaeolithicum. Hier zijn de oudste mijnwerkkjes aanwezig, waarin de toenmalige mensch zocht naar vuursteen voor het vervaardigen van zijn gebruiksvoorwerpen. Allerlei vondsten zijn hier nog mogelijk. In dat gebied zijn bijzonder van belang:

a. Groeve in het Hoogterras op krijt. Groote blokken van saamgekit grind (jonge Nagelfluh).

b. De geheele helling, eigenlijk reeds van af Berg naar het Zuiden tot M.P. 3 en dan oostelijk tot St. Geertruid is Oostwand van het oorspronkelijk doorbraakdal van de Maas. Het is natuurlijk niet noodig, dit geheele complex volledig intact te houden. Eenige ontginning vooral krijtgroeven, zijn in het noordelijk deel toelaatbaar, mits er voor gezorgd wordt, dat de fronten naar de Maas toe zoo smal mogelijk zijn en de groeven zich hoofdzakelijk in het plateau ontwikkelen. Op verschillende plaatsen o.a. noordelijk van de Holstraat, bestaan groeven of zijn deze er geweest.

c. De Riesenberg. Deze is een der meest belangrijke Natuurmonumenten en moet geheel intact gehouden worden, zeker voor zoover nu op de kaart is aangegeven.

e. Zuidoostelijk van de Riesenberg bevindt zich het droogdal van Cadier, hetgeen

eveneens, tenminste wat karakter betreft, gespaard moet worden. Hieraan sluit zich naar het Zuiden aan:

e. Het Savelsbosch. Dit is geologisch, botanisch en landschappelijk van groot belang en verdient beschermd en behouden te blijven. Nog Zuidelijker volgt dan:

f. De Schoone Grub, een diep in het krijt ingesneden dal. In de wanden bevinden zich de resten van praehistorische mijnwerken.

g. De Henkeput, een merkwaardig diep gat in het krijt.

h. Het praehistorisch atelier.

i. Westelijk van dit deel zijn meerdere vondsten op praehistorisch gebied gedaan.

j. Ditzelfde geldt voor het geheele Plateau van St. Geertruid. In deze beide vakken i en j is voor dit doel steeds toezicht op alle graafwerken noodzakelijk.

k. Het zuidelijk deel van de hellingen tot MP 3 is landschapelijk en morphologisch belangrijk. Ontsluitingen zijn op bescheiden schaal toelaatbaar en zelfs wenschelijk.

j. De helling van af MP 3 tot voorbij Moerslag bevat op verschillende plaatsen ontsluitingen in het Gulpensch krijt.

„Het zal aanbeveling verdienen, dit geheele gebied tot een Natuurpark te maken. Hierdoor zal een der merkwaardigste streken op geologisch, morphologisch, botanisch, archaeologisch gebied beschermd kunnen worden. Dit wil niet zeggen, dat niets in dit gebied mag geschieden. Integendeel, zooals hierboven gezegd, is kalkontginning in het Noorden en ontginning van Gulpensch krijt in het zuidoosten toelaatbaar.

Vooraf moet er voor gewaakt worden, dat het bosch-en-dal karakter behouden blijft.

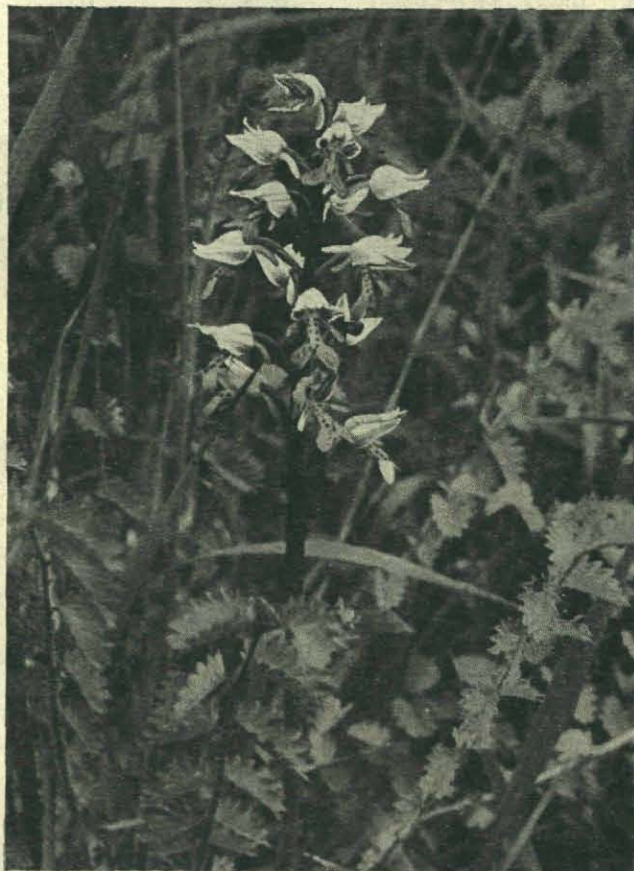

Fig. 4. *Soldratjes-orchis*.

Fotorana.

In „Geologische en Botanische beschouwingen over den Pietersberg en den Rechter Maasoever” geven Prof. Jongmans en Dr. Ir. Diemont hierop nog nadere toelichting ook in verband met de omstandigheid dat het Zuidelijk, nog onaangetaste, deel van den St. Pietersberg in aanmerking komt als natuurmonument. Dr. Diemont geeft een phytosociologische beschouwing van de zeer merkwaardige eikenbosschen van den Riesenbergrug benevens een vergelijking van het voorkomen van enkele „beroemde” planten op den Riesenbergrug (R) etc. den noordelijken Pietersberg (NP) en den zuidelijken Pietersberg (Z.P.). Ziehier het lijstje.

Zeepkruid	R — —	Perzikbladklokje	R. N.P. Z.P.
Akelei	— — Z.P.	Herfsttijlloos	R. N.P. —
Gele Anemoon	R. — —	Daslook	R. — —
Helmbloem	R. — —	Asperge	— N.P. —
Zonneroosje	— N.P. Z.P.	Vingerzegge	R. — Z.P.
Vast Bingelkruid	R. — —	Knikkend Parelgras	R. — —
Amandel Wolfsmelk	R. — —	Bruine Orchis	R. — —
Sleutelbloem	R. N.P. Z.P.	Soldaatje	R. N.P. —
Glad Parelzaad	R. — Z.P.	Mannetjesorchis	R. — Z.P.
Klimop-Bremraap	— — Z.P.	Vliegenorchis	R. N.P. —
Engbloem	R. N.P. —	Bergnachtsorchis	R. N.P. —
Roode Kamperfoelie	— N.P. Z.P.	Bleek Boschvogeltje	— — Z.P.
Vogelnest-orchis	R. — Z.P.		

Wat dat Natuurpark Rechter Maasoever betreft zijn we dus behoorlijk ingelicht en we mogen het storend element Mijnbouw wel zeer dankbaar zijn.

Ook mogen we Waterwinning in Zuid-Limburg wel zeer danken voor een heel uitvoerig en degelijk rapport over bodem en water in Zuid-Limburg en vooral voor de prachtige bijlagen waaronder een geheel nieuwe Geologische kaart van den ondergrond van Zuid-Limburg en aangrenzend gebied door van Rummelen. Dit prachtwerk: Waterwinning in Zuid-Limburg met bijlagen is verkrijgbaar bij de N.V. Waterleiding Maatschappij voor Zuid-Limburg, Prins Bisschopsingel 5 te Maastricht voor den prijs van f 10.—.

De bijlagen 1 en 2 („Geologische kaart van den Ondergrond van Zuid-Limburg en aangrenzend gebied” en „Profielen behorende bij de Geologische kaart”) zijn ook afzonderlijk verkrijgbaar voor den prijs van f 2.50 per stel.

Ik zou u echter aanraden, het heele werk te nemen want de bijlagen 3, 4, 5 en 6 zijn ook heel waardevol.

Wel aardig, zooals er in en door en voor Zuid-Limburg wordt gewerkt.

JAC. P. THIJSSSE.

DE EIKELMUIS (*ELIOMYS QUERCINUS*).

Wij kennen in ons land, drie soorten van slaapmuizen, nl.:

1. De Eikelmuis (*Eliomys quercinus*) die ook wel Groote Hazelmuis wordt genoemd, terwijl ze de bijnamen bezit van Tuinslaper (Duitsch „Gartenschläfer”) en „Eekhoornmuis”, een naam bedacht door Prof. Dr. J. Ritzema Bos, wegens de overeenkomstige levenswijze.
2. De Hazelmuis (*Muscardinus avellanarius*) doorgaans aangeduid als „Kleine Hazelmuis.”
3. De Zevenslaper (*Glis Glis*) of „Relmuis”.

Door kleur en grootte zijn ze heel goed van elkaar te onderscheiden, toch heeft de ervaring geleerd, dat ze dikwijls met elkaar worden verward.

De Zevenslaper is de grootste van de drie. Hij staat nog altijd op de lijst van knaagdieren, die waarschijnlijk in ons land voorkomen, doch tot op heden nog niet met zekerheid zijn aangetroffen.

In het Maandblad van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg van Juli 1932 vermeldt de heer Waage hieromtrent het volgende: „Een mijner leerlingen van het Gymnasium deelde mij mede, dat hij in het Canner Bosch op Nederlandsch gebied een mooie groote grijze muis had gevonden, die hij echter moest loslaten, omdat het diertje zoo fel beet. De beschrijving luidde: grootte tusschen muis en rat, grijs, duidelijke ooren, lange behaarde staart, die naar het einde toe even dik blijft. Ik dacht aan de Relmuis, die eenmaal in de omgeving van Maastricht moet zijn waargenomen. Ik toonde hem een Groote Hazelmuis of Eikelmuis, maar mijn leerling zei